

Присвячується зганьбленій пам'яті старця Григорія Юхимовича РАСПУТІНА, що вилікував царевича Олексія й був убитий за намагання припинити війну 1914 року.

І Нотатки лівої руки Авеля Тифожа

*Аби вас щось зацікавило,
досить дивитися на нього
протягом тривалого часу.*

Гюстав Флобер.

З січня 1938 року. Ти людожер, мала звичай казати мені Рашель. Людожер? Тобто казкове страховище, яке з'являється з темної глибини часу? Я й справді вірю у свою казкову природу, тобто в ту таємну співучість, яка глибоко пов'язує моє особисте життя з плином речей і надає йому змогу впливати на перебіг подій.

Я вірю також у те, що я вийшов із темної глибини часу. Мене завжди дивувала легковажність людей, які глибоко переживають, думаючи про те, що чекає їх після смерті й байдужісінькі до того, що було з ними до їхнього народження. Тоді як дожиттєве існування не менш важливе, аніж післяжиттєве, й певно ховає в собі ключ до нього. Бо я, безперечно, вже перебував тут і тисячу років, і сто тисяч років тому. Коли земля була ще тільки вогненною кулею, що оберталася в небі з гелію, душа, яка примушувала її палахкотіти й обертатися була моєю душею. І карколомної давнини мого по-

ходження досить, щоб пояснити мою надприродну могутність: буття і я, ми так довго йдемо пліч-о-пліч, ми такі давні товариші, хоч надмірної любови між нами й не існує, але внаслідок давньої як світ звички одне до одного, ми розуміємо одне одного й ні в чому одне одному не відмовляємо.

Що ж до моєї страховинності...

Але насамперед, що таке страховище? Етимологія слова «монстр», яке є синонімом слова «страховище» приберігає для нас жахливу несподіванку: «монстр» походить від «демонструвати». Отже, страховище — це те, що демонструють, на що показують пальцем — на вулицях, на ярмарках та в інших місцях. І що страховинніше створіння, то більше його треба виставляти напоказ. Оце мене й лякає по-справжньому, адже я спроможний жити лише в невідомості й переконаний, що натовп до мене подібних дозволяє мені існувати лише внаслідок непорозуміння, бо просто не знає про моє існування.

Щоб не бути страховищем, треба бути схожим на подібних до себе, не відрізнятися від особин своєї породи або принаймні бути схожим на своїх батьків. Або мати нащадків, які покажуть, що ви перша ланка якоїсь зовсім нової породи. Бо страховища не відтворюють себе. Телята з шістьма ногами нежиттєздатні. Мул і лошак народжуються безплідними, так ніби природа хоче відразу припинити експеримент, який вона вважає не виправданим. І в ній я знаходжу свою вічність, бо вона замінює мені як батьків, так і нащадків. Давній, як світ, і безсмертний, як світ, я можу мати лише названих батьків і всиновлених дітей.

Я перечитую ці рядки. Мене звати Авель Тифож, я володію гаражем на майдані Порт-де-Терм, і повірте мені, *я не псих*. Тому все, що я написав вище, слід сприймати з усією серйозністю. Чому так? А тому, що майбутнє покаже — чи, точніше, проілюструє — серйозність тих міркувань, які я виклав вище.

6 січня 1938 року. Прокресливши неонм вологе й чорне небо, крилатий кінь Мобільгазу відкидає відблиск

на мої руки й умить зникає. Це червонясте тремтіння й запах старого мастила, що ним просякнуте тут усе, створюють атмосферу, яку я ненавиджу і в якій, проте неусвідомлено, почувуюся цілком добре. Мало буде сказати, що я до всього цього звук: воно мені близьке й знайоме, як тепло мого ліжка або обличчя, яке я щоранку бачу у своєму дзеркалі. Але якщо вдруге я беру автотручку у свою ліву руку й сідаю перед білою сторінкою — третьою сторінкою своїх «Нотаток лівої руки» — то це тому, що я переконаний: я перебуваю, як то кажуть, на повороті свого існування, і я почасти сподіваюся, що цей щоденник допоможе мені втекти від свого гаража, від дріб'язкової роботи, яка мене тут утримує, і, в певному розумінні, від самого себе.

Усе може бути знаком. Але потрібен спалах сліпучого світла або оглушливий крик, щоб пробитися крізь нашу короткозорість або нашу глухість. Від перших років свого навчання в коледжі Сен-Кристоф, я не переставав помічати ієрогліфи, накреслювані на моєму шляху, або чути слова, які нашіптувалися мені у вухо, нічого не розуміючи, неспроможний зробити з них іншого висновку, аніж той, що хтось висловлює сумнів у тому, чи правильно я живу, а також як доказ того, що небо не порожнє. Й ось учора світло, яке спалахнуло від, здавалося, найбуденнішої події, можна сказати, осяяло мій шлях.

Досить банальний нещасливий випадок на певний час позбавив мене можливості користуватися правою рукою. Я кілька разів крутнув ручку, намагаючись повернути до життя двигун, який не хотів заводитись від акумуляторів. Зворотний рух ручки заскочив мене зненацька, але, на щастя, моя рука та моє плече були в ту мить розслаблені, й весь удар прийняла на себе кисть, і мені здалося, я почув, як рвуться її сухожилля. Я мало тоді не виблював від нестерпного болю, й досі відчуваю, як боляче б'ється пульс під грубою перев'язкою з прогумованих бинтів, що обмотує мою руку, яку я поклав перед собою. Неспроможний виконувати однією рукою будь-яку фізичну працю, я піднявся на другий поверх своєї майстерні, де складено мої бухгалтерські книги та

старі газети. Щоб чимось зайняти свій дух, я вирішив записати кілька мало пов'язаних між собою слів на аркуші з блокнота.

Саме тоді я зробив несподіване відкриття, що вмію писати лівою рукою! Атож, без будь-якого попереднього тренування, без вагань і анітрохи не спотикаючись, моя ліва рука впевнено виписує досконалі літери досить таки дивної форми, зовсім мені незнайомі. Ці літери ніби глузують із мене, позбавлені будь-якої схожості з моїм звичним почерком, почерком моєї правої руки. Я ще повернуся до цієї дивовижної події, про причину якої здогадуюся, але спочатку хочу розповісти про ті обставини, які примусили мене вперше взятися за перо з єдиною метою — вилити почуття, що зібралися в моєму серці, і явити істину.

Чи можу я не згадати тут про ще одну обставину, мабуть, не менш вирішальну, про свій розрив із Рашель? Але в такому разі мені доведеться розповісти цілу історію, історію кохання, історію мого кохання, власне кажучи. Немає сумніву, що мені не хочеться це робити, але мабуть, тут ідеться лише про відсутність звички. Для такого потайного від природи чоловіка, як я, розмазувати свої нутрощі на папері — досить бридка робота, але так було лише на початку, а потім моя рука потягла мене за собою, і я пережив відчуття, що, почавши розповідати про себе, я тепер не зможу зупинитися доки не розгорну свій сувій до кінця. Можливо, відтепер події мого життя не зможуть відбуватися без того, щоб не бути словесно віддзеркаленими на сторінках того зошита, який називають щоденником?

Я втратив Рашель. Це була моя жінка. Не та жінка, яку називають своєю дружиною перед Богом і перед людьми, але жінка мого життя, я хочу сказати — зовсім не прагнучи похизуватися красним словом — вона була тим жіночим створінням, яке входило до мого персонального всесвіту. Я познайомився з нею кілька років тому, у той самий спосіб, у який я знайомився з усіма іншими людьми — як із клієнткою свого гаража. Вона з'явилася переді мною, сидячи за кермом свого пошарпаного «пе-

жо», і її вочевидь утішав той подив, із яким люди тоді — більшою мірою, ніж тепер — дивилися на жінку за кермом автомобіля, зі мною вона відразу перейшла на приятельський тон, як із колегою по автомобілізму, швидко поширивши його на всі інші наші стосунки, і я не встиг опам'ятатися, як вона опинилася у мене в ліжку.

Мене передусім вразила її голизна, яку вона носила з не меншою невимушеністю, ніж будь-яке інше вбрання, ніж дорожній костюм або вечірню сукню. Погано, коли жінка не вміє триматися голою, коли вона не розуміє, що можна не тільки терпіти свою наготу, а й *пишатися* нею. І я з першого погляду впізнаю жінок, позначених такою вадою, з того, що вони тримаються сухо й стримано, а одяг наче прилипає до їхньої шкіри.

Невеличка голівка Рашель з орлиним профілем, накрита шоломом чорних кучерів, Рашель увінчувала могутнє й кругле тіло, жіночість якого могла похвалитися щедрими клубами, цицьками з великими ліловими пипками, тонким станом, який глибоко вривався в тіло, й цілою гамою округлостей бездоганної пружкості, надто об'ємних, щоб їх можна було вхопити пальцями й ущипнути. Загалом усі ці принади утворювали ніби систему *неприслупних* фортифікацій. Щодо її моралі та поведінки, то вони не вирізнялися глибокою оригінальністю, вона ніби грала роль такої собі «дівчини-шибеника», що увійшла в моду після появи одного популярного роману. Щоб утвердити свою незалежність, вона опанувала бухгалтерське ремесло й працювала таким собі «летючим бухгалтером», обслуговуючи ремісників, комерсантів та дрібних підприємців, щоб навести лад у їхній системі обліку. Вона була єврейкою, і я звернув увагу на те, що й уся її клієнтура була єврейською, це пояснювалося конфіденційним характером тих документів, що їх її замовники могли довірити лише людині зі свого племені.

Мене міг би відштовхнути її цинічний дух, певний осудливий погляд на речі, свербіння розуму, яке примушує її завжди відчувати страх перед нудьгою, але її відчуття кумедного, її спроможність глибоко проникати в абсурд людей і в абсурд ситуацій, радість, яку вона

вміла добути із сірих тонів життя, позитивно впливали на мою вдачу, завжди схильну до жовчного роздратування.

Пишучи ці рядки, я не можу не усвідомлювати, що вона означала для мене, й горло мені стискається, коли я повторюю собі: «Я втратив Рашель». Рашель, я не знаю, чи кохали ми одне одного, але не випадає сумніватися в тому, що ми багато разом сміялися, а хіба це нічого не означає?

До речі, сміючись і без будь-якої злості вона виклала ті причини, які ми обоє мали взяти до уваги, щоб різними шляхами прийти до одного висновку, до неминучості нашого розриву.

Бувало, вона прилітала, як вітер, довіряла свою тарадайку моєму механікові, щоб він там щось у ній полагодив або почистив, і ми користалися цією перервою, щоб піднятися нагору в моє помешкання й при цьому вона неодмінно відпускала безсоромний жарт, що треба, мовляв, заправити не тільки машину, а й ту, що сидить за її кермом. У той день, одягаючись, вона недбало зауважила, що я кохаюся, як кенар. Я спочатку подумав, вона поставила під сумнів мій досвід у коханні, мою вправність. Проте вона виправила мою помилку. Ішлося тільки про мою покvapність, схожу на ту, з якою виконують свій подружній обов'язок малі пташки. Потім вона замріяно стала спогадувати одного зі своїх колишніх коханців, безперечно, найкращого з тих, що їх вона мала. Одного разу він пообіцяв їй, що трахатиме її всю ніч. І він дотримав свого слова, гаруючи на ній до самого світанку. «Щоправда, — чесно зізналася Рашель, — лягли ми досить пізно, а ночі в ту пору року були короткі».

Ця історія нагадала мені розповідь про козу пана Сегена, яка вважала для себе справою чести битися з вовком протягом усієї ночі й дозволила себе зжертвувати лише тоді, коли зійшло сонце.

— Було б і справді непогано, — такий висновок зробила з моєї розповіді Рашель, — якби ти вірив у те, що я тебе проковтну, як тільки ти закінчиш.

І в ту мить я побачив, що вона й справді схожа на вовчицю зі своїми чорними бровами, хижими ніздрями

й великим жадібним ротом. Ми знову з нею засміялися. Востаннє. Бо я знав, що її розум мандрівного бухгалтера уже обрахував мою неспроможність, і тепер шукає інше ліжко для своїх майбутніх розваг.

Як кенар... Протягом півроку, після того як це слово було промовлене, воно глибоко проникло в мою свідомість. Я давно знав, що одна з найчастіших форм сексуального фіаско — це *ejaculatio precox*, тобто надто раннє виверження сперми, неспроможність утримувати її в собі. Звинувачення Рашелі було цілком обґрунтованим, бо вона помістила мене за межу неспроможности, тобто виразила те велике непорозуміння, яке існує в людському паруванні, грандіозне розчарування жінок, яких чоловіки запліднюють, але ніколи цілком не задовольняють.

— Тобі наплювати на мою втіху!

З цим я мусив погодитися. Коли я навалювався на Рашель усім своїм тілом, щоб заволодіти нею, то те, що відбувалося за її заплющеними повіками, у її маленькій голівці гебрейської пастушки, анітрохи мене не цікавило.

— Ти тамуєш свій голод свіжою жіночою плоттю, а тоді повертаєшся до своїх залізьяк.

Це була правда. І правда також те, що людину, яка з'їдає свій хліб, анітрохи не турбує, відчуває чи не відчуває втіху хліб, коли його отак з'їдають.

— Ти поглинаєш мене, наче біфштекс.

Може й так, якщо ми, не сперечаючись, погодимось з тим «кодексом чоловічости», який вигадали жінки, зробивши його зброєю своєї слабкості. Але передусім треба відзначити, що уподібнення кохання до споживання їжі не має в собі нічого принизливого, бо до такого вподібнення вдається чимало релігій, зокрема й християнство в акті причастя. Але ця ідея чоловічости — поняття суто жіноче — вимагає до себе пильної уваги. Адже чоловічість тут вимірюється *сексуальною спроможністю*, а сексуальна спроможність полягає лише в тому, щоб якомога надовше розтягувати статевий акт. Тут ідеться про самозречення. Отже, таке уявлення про могутність треба розуміти в його аристотелівському сенсі як *протилежність акту*. Сексуальна спро-

можність є чимось протилежним і ніби заперечує сексуальний акт. Вона є актом обіцяним, але ніколи не здійснюваним, нескінченно розтягваним і стримуваним. Жінка є спроможністю, чоловік — актом. І таким чином, чоловік природно неспроможний задовольнити пристрасть жінки, що дозріває повільно, наче рослина. Якщо тільки він слухняно не підкориться її забаганкам, її ритму, напружено трудячись, щоб викресати бодай іскру радості з нечутливого тіла, яке йому віддається.

— Ти не коханець, ти людожер.

О літні вакації, о замки! Промовивши цю просту фразу, Рашель пробудила до життя привид страхітливо-го хлопця, що дозрів неймовірно рано і разом із тим зберіг дитячість, яка вселяла тривогу, хлопця, спогад про якого невтримно накопився на мене. Нестор. Я завжди передчував, що він повернеться в моє життя. Насправді він ніколи з нього не зникав, але після своєї смерті не тривожив мене надто наполегливо, з'являючись то там, то там у вигляді ледь помітних, — а іноді й кумедних — знаків, щоб я його не забував. Мої нові нотатки лівої руки та розлука з Рашеєм остерігають мене про близьке поновлення його могутності.

10 січня 1938 року. Нещодавно я роздивлявся одну зі світлин нашого класу, з тих, які роблять у червні, безпосередньо перед тим, як роздають нагороди. Серед хуліганських фізіономій, які там зображені, моя — найбільш худенька й нещасна. Шандавуен та Лютінью також там зняті — один скорчив гримасу під клоунською перукою, вирізаною з артишока, другий заплющив очі на хитрому личку, немов обмірковуючи, який фокус учворити під прикриттям оманливого свята. Проте Нестора там немає, хоч не випадає сумніватися, що цю світлину було знято ще за його життя. Проте не було нічого дивного в тому, що він захотів уникнути цієї маленької і трохи безглуздої церемонії й передусім не залишити жодного банального сліду від свого життя, перш ніж зникнути.

Я мав тоді близько одинадцяти років і не був новачком у школі Сен-Кристоф, де навчався уже другий рік.